

Г. В. Демура

Мовні засоби формування ідеалу жінок
у тоталітарному суспільстві
(на матеріалі української преси 20–30 рр. XX ст.)

Ідеали відіграють надзвичайно важливу роль у системі духовних орієнтацій людини, у її світогляді. У кожному суспільстві існує свій ідеал людини.

У тоталітарній державі увага до ідеалу була більш пильною, ніж у демократичній, оскільки ідеологія мала справу з фундаментальними ідеалами суспільства, від загального визнання та сакралізації яких залежить єдність і цілісність суспільства, класів і соціальних груп. У радянському суспільстві також прагнули до ідеалу. До формування «нової» людини були залучені держава, суспільні інституції, потужна пропагандистська машина і, насамперед, засоби масової інформації (ЗМІ), які, у свою чергу, пропагували ті риси, якими повинна була володіти людина комуністичної формації.

Предметом нашого аналізу стали мовні засоби формування ідеалу жінки у радянському суспільстві в газеті «Більшовик» та в журналах «Комунарка України» [КУ] – органу центрального відділу робітниць та селянок комуністичної партії (більшовиків) України, та «Робітниця» [Р] – журналу для жінок-робітниць, за 1922–1934 рр.

Основними рисами більшовицького виховного ідеалу, на думку Г. Ващенко, є: безумовна вірність вченню марксизму-ленізму, непримиренна ворожість до інших ідеологій і активна боротьба з ними, а також до релігії, зокрема до християнства, безоглядна відданість комуністичній партії та її вождям, радянський патріотизм.

О. Забужко вважає, що всім тоталітарним формаціям притаманний «страх статі», тим самим тоталітарні режими «деміфологізують» жіночість. Суспільство, на думку дослідниці, взагалі любило «стирати міжстатеві відмінності» – на рівні неявного заперечення «статі» як складової людського буття й перетворення зарівно мужчин і жінок на роботу.

Таким чином, у суспільстві створювався соцреалістичний стереотип «чоловікоподібної» жінки. Жінка біля станка, в шахті й видобувному кар'єрі, жінка, залучена до найважчих фізичних робіт (тобто те, що диктувалося гострою економічною необхідністю в розореній війнами й революціями державі), – ці образи підносилися авторами як пожаданий ідеал.

Натомість загальноприйнятим ідеалом є красива, розумна жінка, гарна мати, господиня. А в тоталітарному суспільстві нівелювалася така ознака жінки, як її зовнішня краса, тобто на жінку передусім дивилися як на працюючий елемент і представницю певного класу: **«класово свідомі робітниці, жінки-робітниці і селянки»**. (Цитуємо, зберігаючи лексичні та орфографічні особливості оригіналу).

Виразно протиставленими є, з одного боку, заклик до радянської жінки бути здоровою, красивою, скромною, носити гарний одяг і, з іншого, – різке засудження потягу до красивого одягу, взуття, білизни жінок буржуазних, класово чужих країн, що з погляду партійної ідеології, було проявом міщанства: **«лаковані черевики з високими закаблуками та французькі, фільдиперсові панчохи з шовковими підв'язками, манікюр у буржуазних міщанок»** ведуть до **«лакованих думок»**, заведення у пролетарському побуті **«чужих й непотрібних нам звичок»**.

Ідеальною в радянському тоталітарному суспільстві була та жінка, яка позбулася такого пережитку старого режиму, як віра в Бога. Ті жінки, які не відповідали цьому ідеалові, засуджувалися у пресі: **«сестриці-баптистки»**; **«богородиця»**, яка про **«діло бже»** дбає. У другому випадку це ще підкреслюється виразною іронічною оцінкою.

Також одним зі складників ідеалу радянської жінки був пролетарський інтернаціоналізм, а ті жінки, які не підтримували ці погляди, ставали об'єктом гострої критики: **«антисемітка»**, на кожному кроці лає **«жидів»**.

Пропагованому більшовицькому ідеалу відповідали свідомі жінки-робітниці, для яких на першому місці залишається громадський обов'язок, а потім особисті інтереси. Тому на сторінках аналізованих видань з виразно негативною конотацією зображувалися антиідеали радянських жінок. Наприклад, **«торговки-спекулянтки»**, **«королева прогулів»**, **«брехухи-нашіптувальниць»**, **«зловмисні рудничні спльотниці»**, **«злісні прогульниці»**.

Навіть такі ролі жінки, як мати, дружина, розглядалися крізь призму ідеології, тобто авторів статей насамперед цікавило те, якою мірою жінки, маючи дітей, можуть водночас займатися суспільно корисною діяльністю. Наприклад, **«матері робітниці, несуть своїх дітей до захоронків [...] ви почуватимете себе фізично й духовно вільними»**.

Таким чином, аналіз мовних засобів формування ідеалу жінки у тоталітарному суспільстві засвідчує повну відповідність ідеологічним настановам того періоду. Можна сказати, що зовнішня краса та сексуальність як складники ідеалу жінки нівелюються, зводяться до здоров'я, фізичної сили. Натомість актуалізуються такі риси, як партійна свідомість, моральна чистота, скромність, героїчність жінки.